

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ

ESSENCE AND FEATURES OF OPERATIONS IN THE PHARMACEUTICAL MARKET

Шапіро В.С.,
к.ю.н., старший викладач кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет

Булах Т.В.,
студентка юридичного факультету
Сумський державний університет

Стаття присвячена дослідженню питань щодо поняття та основних ознак фармацевтичного ринку, його стану в сучасних умовах, визначення кола суб'єктів фармацевтичного ринку та встановлення можливих взаємозв'язків між ними, сутності та особливостей господарської діяльності на фармацевтичному ринку, перспектив подальшого розвитку фармацевтичного ринку.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, особливості фармацевтичного ринку, суб'єкти фармацевтичного ринку, господарська діяльність на фармацевтичному ринку.

Статья посвящена исследованию вопросов о понятии и основных признаках фармацевтического рынка, его положении в современных условиях, определении круга субъектов фармацевтического рынка и установлении возможных взаимосвязей между ними, сущности и особенностях хозяйственной деятельности на фармацевтическом рынке, перспективах дальнейшего развития фармацевтического рынка.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, особенности фармацевтического рынка, субъекты фармацевтического рынка, хозяйственная деятельность на фармацевтическом рынке.

In today's global economy the production of pharmaceutical products is one of the promising industries. Over the last few years the global pharmaceutical market shows steady growth. The main factors of the growth market are the power increase competition among manufacturers of generics and increase consumption of cheaper drugs.

Domestic pharmaceutical market is characterized by the tendency to active development. By volume it ranks second in the CIS after Russia and compared with other areas of the economy shows stability and dynamism. Approximately forty percent of all investment in Ukraine comes to the pharmaceutical industry, which is in fifth place among the thirty most favorable destinations for investment.

At the same time several major producers of these products are viewed in the Ukrainian market of pharmaceutical production monopoly. In terms of today's Ukraine is in the acute need for competition in the market, and not its monopolization. Primarily, this means reducing prices and improving service quality and quality of the drug and the possibility of foreign business and Ukrainian business develop freely and have equal access to all resources.

Last year was quite difficult for our country, it was suffered serious problems for the entire health care system of Ukraine, including for business entities in the pharmaceutical market. The constant aggravation of the armed conflict that led to warfare in the east of the country, political crisis following the election and change of government, the economic downturn and reduce the purchasing power of Ukraine, currency devaluation and fluctuation of the dollar – and that's not all risk factors affected the functioning of the pharmaceutical market in such a difficult period. But despite all the difficulties encountered pharmaceutical market continues to develop and perform its functions.

Key words: pharmaceutical market, features of pharmaceutical market, subjects of the pharmaceutical market, economic activity in the pharmaceutical market.

В умовах сьогодення охорона здоров'я громадян є однією з найважливіших функцій, які здійснює кожна держава. Вона реалізується більшою мірою шляхом забезпечення ефективного функціонування системи охорони здоров'я, яка спрямована на підвищення рівня та якості життя населення. Одним з основних складників системи охорони здоров'я є фармацевтичний ринок, який є предметом дослідження багатьох науковців.

Питання історії виникнення, становлення фармацевтичного ринку та його правового положення за радянської доби та в сучасних умовах досліджували такі вчені: Р. Ворон, А. Доровской, В. Кушер, Д. Кирсанов, В. Сизоненко, Т. Шабельник та інші.

Однак потребує подальшого наукового обґрунтування і вивчення низка питань правового положення фармацевтичних ринків у сучасних умовах, у період економічної нестабільності в державі.

Метою даної статті є дослідження особливостей здійснення господарської діяльності на фармацевтичному ринку, а також аналіз сучасного стану, напрямів і тенденцій розвитку даного ринку на території України.

Відповідно до статті 43 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Ця норма є гарантією нормального функціонуван-

ня в Україні осіб, що здійснюють господарську діяльність, у тому числі, і на фармацевтичному ринку [1].

Фармацевтичний ринок – економічні взаємовідносини між суб'єктами та об'єктами, пов'язані з обміном фармацевтичних товарів і послуг, внаслідок чого формуються основні елементи ринку – попит, пропозиція та ціна [2, с. 66].

Цей ринок є досить незвичайним, тому необхідно визначити характерні особливості, які б виділяли його серед інших ринків товарів та послуг:

- специфічність товару, що реалізується на фармацевтичному ринку, який спрямований на забезпечення встановленого Конституцією немайнового блага – права на здоров'я;
- обов'язкова державна реєстрація продукції даного ринку;
- специфіка застосування дозвільних процедур на фармацевтичному ринку;
- значно розширений перелік регулюючого впливу держави, що пов'язано із суспільною важливістю функціонування даного ринку.

Перш ніж набути того вигляду, який він має нині, даний ринок пройшов декілька етапів з моменту проголошення незалежності в 1991 році. На першому етапі

(1990 – 1995 рр.) на ринку спостерігався гострий дефіцит лікарських засобів вітчизняного виробництва за відсутності державної підтримки і можливості отримання кредитів, що призвело в середині 90-х рр. до витіснення вітчизняних виробників. На другому етапі (1995 – 1998 рр.) почалося поступове первинне насичення ринку, яке було зупинене внаслідок фінансової кризи 1998 р. На третьому етапі почалося поступове структурування та насичення ринку. Крім життєво необхідних, з'являлися середньо- та високовартісні ЛЗ, вітчизняні заводи нарощували випуск генериків. Ринок ставав все більш привабливим завдяки високим темпам зростання. Перед фінансово-економічною кризою 2008 р. третій етап розвитку змінює четвертим. Він характеризувався підвищеним інтересом до українських фармацевтичних компаній з боку іноземних інвесторів [3, с. 76]. Теперішня ситуація в Україні, що характеризується погіршенням відносин із Росією, анексією Криму, бойовими діями на сході та іншими супроводжуваними факторами, спричинила перехід даного ринку на п'ятий етап свого розвитку.

Сучасний фармацевтичний ринок України включає виробництво лікарських засобів, дієтичних добавок, лікувальної косметики та виробів медичного призначення, оптових та роздрібних продажів продукції через аптечні мережі, спеціалізовані продажі та дистрибуцію [4, с. 40]. Але саме до об'єктів фармацевтичного ринку належать фармацевтичні та парафармацевтичні товари, послуги, статистичні, інформаційні та дані маркетингових досліджень, потреби і переваги споживачів тощо.

Щодо визначення суб'єктів фармацевтичного ринку, то їх можна поділити на такі групи:

- управління й регулювання – сукупність органів із координації та здійснення контролю за фармацевтичною діяльністю;

- виробництва лікарських препаратів та виробів медичного призначення і їх розподілу, до якої входять: вітчизняні виробники, оптові та роздрібні підприємства, зарубіжні компанії, підсистема фармацевтичної інформації, що об'єднує спеціалізовані інформаційно-аналітичні видання, аналітичні компанії, бази даних.;

- підсистема безперервної фармацевтичної освіти професійних громадських організацій (асоціацій, профспілок тощо);

- підсистема споживання, представлена амбулаторними і стаціонарними хворими [5, с. 23-26].

Центральну і домінуючу роль на фармацевтичному ринку відіграють суб'єкти господарювання, що здійснюють виробництво та розподіл лікарських засобів. Вони функціонують у певних зв'язках між собою:

Вітчизняний виробник – роздрібні фармацевтичні заклади. Завдяки прямим поставкам від виробників до роздрібних суб'єктів господарювання встановлюються досить високі роздрібні ціни.

Вітчизняний виробник – оптові фармацевтичні компанії – роздрібні фармацевтичні заклади. За такою схемою багато українських виробників засновували власні дистрибуторські компанії, щоб одержувати прибуток від оптової діяльності, зменшуючи витрати на дистрибуцію.

Вітчизняний виробник – незалежні оптові фармацевтичні компанії – роздрібні фармацевтичні заклади.

Іноземні виробники – незалежні оптові фармацевтичні компанії – роздрібні фармацевтичні заклади.

Для нормального функціонування фармацевтичного ринку в кожній країні необхідна наявність таких елементів: вітчизняних фармацевтичних виробників та імпортерів фармацевтичної продукції; дистрибуторів фармацевтичної продукції, які безпосередньо займаються оптовою торгівлею фармпродукцією; роздрібних аптечних мереж, які безпосередньо реалізують фармацевтичну продукцію пацієнтам, соціальним закладам, закладам охорони здоров'я для безпосереднього її застосування [6, с. 39].

У двох останніх випадках у діяльності на фармацевтичному ринку беруть участь великі оптові компанії. Майже в усіх випадках роздрібна торгівля продукцією фармацевтичного спрямування здійснюється через аптеки та їх структурні підрозділи, що функціонують у вигляді аптечних пунктів та аптечних кіосків. В окремих випадках торгівля може здійснюватися через фармацевтичні магазини, що реалізують виключно медичні вироби.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, витрати на лікарські засоби займають 4-5 місце у витратах середньостатистичного громадянина України та становлять приблизно 8,1 % від його доходів. У результаті таких світових проблем, як старіння населення, погіршення екологічних умов тощо, які також стосуються й України, можливе подальше зростання споживчих витрат на медикаменти. При цьому вимоги до пропозиції та якості лікарських засобів будуть також постійно зростати.

М'яко кажучи, «складності» 2014 – 2015 рр. завдали серйозних проблем усій системі охорони здоров'я України, в тому числі й діяльності суб'єктів господарювання на фармацевтичному ринку. Постійні загострення збройного конфлікту, що призвели до ведення бойових дій на сході країни, політична криза з наступними виборами і зміною уряду, спад економіки і скорочення купівельної спроможності населення України, девальвація національної валюти і коливання курсу долара – і це ще не всі фактори ризику, які вплинули на функціонування фармацевтичного ринку в складний період, що доводиться переживати нашій державі. І все ж, незважаючи на песимістичні прогнози, економіка країни вистояла і, що саме головне, продовжила рух уперед.

Незважаючи на вищезазначені проблеми, здійснюється безперервне забезпечення населення країни товарами аптечного асортименту. Українські та зарубіжні компанії-виробники беруть активну участь у волонтерському русі, забезпечуючи всіма необхідними медикаментами та виробами медичного призначення учасників бойових дій та населення, що постраждало внаслідок цих бойових дій.

Значним ударом по економіці країни і, звичайно, по фармацевтичному ринку стала анексія Криму. На території з населенням 1,97 млн. осіб, яка раніше забезпечувала близько 5 % обсягу аптечного сегмента фармацевтичного ринку України (більше 200 млн. доларів з урахуванням всіх категорій товарів), українські мережі та дистрибутори були змушені згорнути свою діяльність. Протягом 2014 року російські фармацевтичні компанії та дистрибутори вивели на ринок Криму понад 1000 нових лікарських засобів, не зареєстрованих в Україні [5, с. 27-29]. Але це не призвело навіть до незначного розвитку чи росту ринку. У результаті невдалого курортного сезону в минулому році обсяг продажів медикаментів у Криму скоротився порівняно з 2013 р. на 26 % у доларовому еквіваленті і на 27 % в упаковках (дані компанії Моріон).

Збройний конфлікт, який не так давно здавався абсолютно неймовірним явищем на території нашої держави, на жаль, став реальністю із щоденними звітами про бойові дії, загиблих і поранених. Фармацевтичний ринок Донецької області до бойових дій забезпечував близько 11 % роздрібного товарообігу медикаментів (457 млн. доларів у 2013 році), а ринок Луганської області – більше 4 % (195 млн. доларів у 2013 році). Деякий відтік частини населення із зони ведення бойових дій у межах України призвів до перерозподілу попиту і збільшення обсягів продажів товарів аптечного асортименту в інших областях, в основному таких, як Харківська, Одеська, та у м. Київ [6].

Із початку 2014 року курс долара США виріс більш ніж на 200 %. Це спричинило значне підвищення цін на фармацевтичному ринку, адже від курсу іноземної валюти залежить ціна не тільки іноземних ліків, але й товарів українського виробництва, більшість із яких виробляються на основі субстанцій, які закуповуються за кордоном.

Але фармацевтичний ринок, незважаючи на всі труднощі, повинен розвиватися та виконувати свої функції. Аналізуючи діяльність суб'єктів господарювання, можна виділити такі головні функції, що виконує фармацевтичний ринок: організація процесу доведення фармацевтичних виробів до споживачів; розподіл фармацевтичних товарів між споживачами з огляду на соціальне розшарування суспільства за доходами; забезпечення умов для існування конкуренції; забезпечення зв'язку між пропозицією та попитом на фармацевтичні вироби, виробництвом та споживанням; формування ринкових цін; стимуляція зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з рухом лікарських засобів і сировини для них, технологій, обладнання для їх виготовлення та обігу.

Господарська діяльність на фармацевтичному ринку має свої особливості, визначені такими чинниками, як:

- потреба в медикаментах пов'язана зі здоров'ям і життям людини, внаслідок чого існує висока соціальна пріоритетність ліків, що впливає на формування пропозицій і попиту на них;

- надання фармацевтичних послуг населенню потребує особистих контактів лікаря та фармацевта, з одного боку, та споживача (пацієнта) – з іншого;

- нерівноцінність інформації про властивості фармацевтичних виробів у їх виробників, фармацевтів і споживачів,

тому незалежність споживача на даному ринку неможливо забезпечити внаслідок його недостатньої інформованості;

- використання особливого механізму господарювання спричинене необхідністю об'єднання економічної ефективності та соціальної справедливості;

- фармацевтичний ринок є досить розвиненим, із високим рівнем конкуренції та значними витратами на науково-дослідні роботи.

Отже, можна зробити висновок про те, що господарська діяльність на фармацевтичному ринку в нашій державі на даний момент є досить складною у зв'язку зі специфікою самого ринку та внутрішньою ситуацією в Україні. Але, незважаючи на всі труднощі, цей ринок продовжує розвиватися.

При цьому позитивні зміни структури фармацевтичного ринку можна очікувати лише за умови продовження реформування системи охорони здоров'я та сфери господарювання на даному ринку, а також продуманої регуляторної політики держави. Від практичної реалізації ухвалених державою організаційних, законодавчих, фінансових та інших рішень залежатиме рівень конкурентоспроможності вітчизняних фармацевтичних підприємств та їх гідне становище на світовому фармацевтичному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Силивончик А. В. Де фармація / А. В. Силивончик // Бізнес. – 2012. – № 6. – С. 66–67.
3. Доровской А. В. Состояние и перспективы развития фармацевтического рынка Украины / А. В. Доровской // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 71–80.
4. Шабельник Т. Сучасний стан фармацевтичного ринку України / Т. Шабельник // Економіст. Український журнал. – 2013. – № 6. – С. 40–42.
5. Кушер В. О. Аналіз та оцінка ринкових можливостей фармацевтичних підприємств / В. О. Кушер // Науковий огляд. – 2015. – № 5(15). – С. 23–33.
6. Ворон Р. О. Особливості здійснення господарської діяльності на фармацевтичному ринку / Р. О. Ворон // Право і суспільство. – 2012. – № 5. – С. 37–42.